

DIPLOMATIJOS IR IŠEIVIJOS LAISVINIMO VEIKLOS PROBLEMOS

LAURYNAS JONUŠAUSKAS. LDT IR VLIK'O SANTYKIAI

Lietuvai 1940 m. netekus nepriklausomybės, Vakaruose į valstybės laisvinimo veiklą aktyviai įsitraukė pagrindinės lietuvių išeivijos politinės grupės – Lietuvos diplomatinė tarnyba su S. Lozoraičiu priešakyje ir VLIK'as. Tačiau tarpusavio bendradarbiavimas nebuvo solidarus ir glaudus, dažnai viršų imdavo siekis dominuoti ar iškilę principiniai nesutarimai. VLIK'as, save laikęs svarbiausia pasipriešinimo organizacija, siekė politinio monopolio tarp lietuvių politinės išeivijos, tuo sukeldamas pasiuntinių, ypač S. Lozoraičio, nepasitenkinimą ir pasipriešinimą.

Apibendrinant galima teigti, kad pagrindinės tarp S. Lozoraičio ir VLIK'o kilusių nesutarimų priežastys buvo šios: viena vertus, J. Urbšio telegrama, kuria S. Lozoraitis, nors ir sugestyliai, vis dėlto paskiriamas diplomatinės tarnybos šefu, bei „Kybartų aktai“, sukėlę nemažą politinį atgarsį VLIK'e; kita vertus, VLIK'o, nepaisant jo kaip visuomeninės organizacijos pobūdžio, pretenzijos vykdyti seimo ir vyriausybės funkcijas bei siekimas sau subordinuoti diplomatinės pareigas atliekančius pasiuntinius.

[...]

Įvykę Lietuvos diplomatinės tarnybos šefo S. Lozoraičio ir VLIK'o pasitarimai (iki 1953 m.), kuriuose buvo deklaruojamas noras bendradarbiauti ar tartis tik praktiniais klausimais, faktiškai baigdavosi nesutarimais ir derybų ratas vėl turėdavo suktis iš naujo. Politinės ambicijos pirmam stovėti prie Lietuvos vadavimo „vairo“ vaidino lemiamą vaidmenį tarpusavio santykių raidoje. Tai rodo ir kilusios diskusijos dėl Lietuvos atstovo skyrimo prie Vakarų Vokietijos vyriausybės.

LDT ir VLIK'o santykiai faktiškai normalizavosi pastarajam persikėlus į JAV ir ypač pradėjus vadovauti naujos kartos atstovams. Kiek vėliau VLIK'as netgi oficialiai pareiškė remias Lietuvos diplomatinės tarnybos veiklą. LDT ir VLIK'o veiklos bendradarbiavimas įgijo konstruktyvios veiklos bruožų, ir tai turėjo teigiamą įtaką keliant nepriklausomos Lietuvos klausimą tarptautinėje aplinkoje.

Jonušauskas L. *Likimo vedami. Lietuvos diplomatinės tarnybos egzilyje veikla 1940–1991*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2003, p. 225–226.

DIPLOMATO S. BAČKIO LAIŠKAS KUN. P. GAIDAI APIE LIETUVOS DIPLOMATINĖS TARNYBOS TĘSTINUMO PROBLEMAS

Kun. Dr. Pr. Gaidai
„Tėv. Žiburiai“
Toronto, Ont. Canada

1971.III.22 d.

Konfidencialiai

Didžiai Gerbiamas Malonus Kunige Daktare,

Dėkoju Jums už malonų 71. III. 17 d. laišką ir priedą. Tą priedą Jums gražinu, nors Jūs apie gražinimą nieko neminėjote savo laiškelyje. Štai mano atsakymas į Jūsų konfidencialų pasiteiravimą.

1) Algimanto straipsnis yra rezultatas neištirto gerai reikalo ir pasėka netikslių informacijų; nedirščiau sakyti, kad piktos valios būtų: greičiau tai neprityusių žmonių darbo ir norų išdava;

2) mūsų dipl. ir kons. tarnybos (LDT) reikalas yra per daug opus, kad galima būtų jį taip prezentuoti, kaip daro p. Algimantas;

3) pavojus didžiausias mūsų LDT-bai yra ne materialinis, bet politinis, pridengtas juridiniais argumentais, būtent: JAV nesutinka atblokuoti Lietuvos fondų tokiems mūsų dipl. ir kons. įstaigų vedėjams, kurie 1940 m. nebuvo mūsų tarnyboje. To pasėkoje ir yra mūsų krizė:

a) mūsų įstaigoms vadovauja asmenys, kurie (kai kurie) yra nebepajėgūs dirbti, veikti, jų pakeisti neįmanoma, nes nebeturim jaunesnių, pajėgių žmonių, pareigūnų, kurie 1940 m. būtų buvę mūsų LDT-boje;

b) jaunų, pajėgių žmonių negalime paskirti, nes jiems JAV nesutinka leisti iš mūsų fondų kreditų.

Konkretus pavyzdys: mūsų Pas-bė prie Šv. Sosto veikia. Šv. Sostas nepriims naujo asmens, buvusio 1940 m. mūsų tarnyboje, o JAV dabar nebeleidžia kreditų p. S. Lozoraičiui juniorui aukščiau nurodytu mano motyvu. Ir dabar p. S. Lozoraitis Jr. negaudamas kreditų vadovauja Pas-bei prie Šv. Sosto. Didžiausia keistenybė – liberalai ją paremia materialiai, o katalikai, atrodo, lyg pagaliukus kaišioja;

4) ryšium su aukščiau pasakytomis keliomis mintimis prašau nieku gyvu Algimanto straipsnio nespausdinti, nes jis klaidingas savo informacijomis ir tikslais. Reikalas yra rimtas ir jį rimčiau reikia spręsti, ne taip, kaip siūlo p. Algimantas ir jo inspiratoriai.

Baigdamas noriu pridurti – labai gerai padarėte, kad tuo reikalu neparašėte p. J. K[a]jeckui, nes jis, deja, reikalo esmės nebesupranta.

Su pagarba
Jūsų S. Bačkis

Kalba netaisyta.

Streikus A. *Diplomatas Stasys Antanas Bačkis*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2007, p. 260–261.

ALGIMANTAS S. GEČYS. „LIETUVOS LAISVINIMO VEIKLA: KAIP YRA IR KAIP GALĖTŲ BŪTI“. STRAIPSNIO IŠTRAUKA

Laisvinimo veiklą iš arčiau analizuodami pastebime, kad visuomeninė bazė, kuria mūsų laisvinimo veiksniai remiasi, metams slenkant mažėja. Tai liudija kai kurių mūsų kolonijų išnykimas (Roselandas, Bridgeportas), drąstiškas laikraščių prenumeratorių mažėjimas, savaitraščio *Keleivio* užsidarymas, lietuviškų parapijų nykimas (Šv. Kryžiaus), mokinių skaičiaus mažėjimas lituanistinėse mokyklose, o taip pat ir lietuviško gyvenimo tempo, išsiskyrusio parengimų kolonijose gausa, smarkus sumažėjimas. Tikrų duomenų neturime, bet daug nesuklysimė teigdami, kad gyvą lietuvių persisunkusios visuomenės didesnė pusė yra peržengusi 55 metų amžiaus slenkstį.

Kasdien susiduriame su lietuviškojo aktyvo ribotumo problema. Kalbame apie svarbą tą aktyvą didinti, jį tinkamai panaudoti, veiklos metodų patobulinimą, funkcijų apibrėžimą, senosios emigracijos kartos atžalų į lietuvišką veiklą atvedimą, tačiau nedaug ką konkrečiau tuo klausimu darome. Liekame išsibarstę po gausybę organizacijų, skaitome susilpnėjusius laikraščius ir neskatiname juos susijungti, laviruojame tarp kelių laisvinimo veiksmų, nepastatydami sau klausimo „O kaip bus su laisvinimo darbu po 10, 15 ar 20 metų?“

Sąmoningai nusiteikusios lietuviškos visuomenės mažėjimas pradeda atsiliepti ir į laisvinimo srities veiklą. Ryškiausiai tai pastebima iš mažėjančių laisvinimo darbui surenkamų aukų. Nuo lietuviško gyvenimo atitolstanti jaunesnioji karta savo aukomis neužpildo spragos, kuri susidarė vyresniajai kartai išeinant amžinybėn.

[...]

Kritiškai tenka vertinti ir apgailestauti laisvinimo veiksnių nepajėgumą užmegzti ryšių su Lietuvos pogrindžiu. Kažkodėl Lietuvos rezistencija labiau pasitiki atokiau nuo veiksnių esančiais asmenimis. Tenka rausti, kad daugiau kaip dešimtmečiui praėjus nuo pogrindžio spaudos Lietuvoje reguliaraus pasirodymo, ji laisvąjį pasaulį pasiekia aplenkdamą mūsų laisvinimo veiksnius. Parama Lietuvos rezistentams taip pat yra teikiama ne veiksnių ar jų įgaliotinių, bet privačių asmenų iš savo kišenės. O juk veiksnių pareiga būtų remti politinius kalinius ir jų šeimas, pogrindžiui parūpinti lėšas, magnetofonus, spausdinimo mašinas, rašomąją medžiagą ir t.t. Tinkamos Lietuvai literatūros parūpinimu taip pat rūpinasi daugumoje privatūs asmenys. Teigiamai reikia vertinti Pasaulio LB vykdomą persispausdinimą pogrindžio spaudos. Dalis šių brošiūrų dydžio leidinukų yra spausdinami su tikslu būti gražinti atgal į Lietuvą.

[...]

Susumuojant aukščiau suminėtus teiginius, išvada būtų sekanti: Laisvinimo veiksniai stokoja į ateitį žvelgiančios planingos ir koordinuotos veiklos programos. Kiekvienam veiksniai, priklausant nuo jų remiančios visuomenės, veiksniai nėra linkę veiklą koordinuoti bei konsoliduoti, nes pasitraukimas iš kurio nors specifinio darbo lauko bus palaikytas jų silpnėjimo požymiu ir atsilies į visuomenės teikiamos finansinės paramos dydį.

Gečys A. S. „Lietuvos laisvinimo veikla: kaip yra ir kaip galėtų būti“, in: *Į Laisvę*, nr. 85 (122), 1982, p. 9–11.